

Az utolsó szögedi betyárok

A szegedi anekdotakincsből
Csongor Győző gyűjtése

A múlt század kilencvenes éveiben már nem igen lehetett hallani a Ráday-korszakbeli zsidó-nyokról, szegénylegyekről. Ha élt is ezek közül még valaki, az nagyon vén legény lehetett már a szegedi kir. törvényszéki fogházban. Szögi Jóska, a Rózsa Sándor mellett sokat emlegetett betyár 1891-ben halt meg, 80 éves korában, a szegedi közparkban. Ezek szerint korra nézve, hajazta az ugyancsak „végelgyengülésben” meghalt Rózsa Sándort is...

Pedig ő is halálra volt már egyszer ítélve, s csak királyi kegyelemmel úszta meg a bitófát. Majd 25 esztendő telt az illavai fegyházban, ahonnan mint mondják, kétszer is szökést kísérelt meg.

A nyolcvanas években Szegeden már

koldulásból tengette életét. Arról volt nevezetes, hogy az utcán minden embert megismert — az apjáról...

Minden járókelőt megszólított kraj-cárok reményében. Egyszer egy előkelő állami hivatalnok jött Szegedre, rokon látogatásra. A vén betyár őt is megszólította:

— Hallja, az úr... nem a S... pékmes-tör fia?

A megszólított elbámult, honnan ismerheti őt az öreg, amikor már gyermekkorában elkerült ebből a városból.

— Hát, csak a járásáról... — válaszolta Szögi Jóska. — Az apjának is ippög ilyen vót a járása...

Mondják, amikor Illaváról hazakerült, megbecsülte magát. Amíg bírta erővel, famunkákkal foglalkozott. Amikor aztán elgyöngült, a város-

tól kapott koldulási engedélyt.

Nyolcvan esztendő — szögi legényi pályán — mindenestre szép időnek számít.

1891 márciusában került kézre az utolsó rablóvezér, Farkas Jancsi. Alaposan elcsigázva, kiéhezve került a csendőrlaktanyába. Ott mesélte el, hogy az utóbbi időben néha heteken át már csak száraz kenyéren tengődött.

Pedig volt pénze bőven, de nem volt bátorsága a várost, de még a falvakat sem megközelíteni. Hódmezővásárhely,

Szeged, Szentés, előzőleg még Temesvár és Békéscsaba környékén is bujkált, álítottetben, lekopaszított fejjel. Amikor megkérdezték, Goldschmiedt Mór-nak adta ki magát. Arra a kérdésre, pedig, hogy miért éppen a szegedi és vásárhelyi

környéki tanyákon bujkált, ahol nagyobb a forgalom, mint máshol, így felelt:

— Mán csak inkább a városi rendérek keressenek, mint a csendérek.

A csendőröktől úgy látszik, inkább tartott. Meg is mondta:

— Nem szeretöm azokat az „urakat”...

Amikor rátaláltak, ásó volt a kezében. „Házfal ássással” próbálta menekülése útját előkészíteni. Ebből is látnivaló, nem viselkedett „igazi betyár” módjára. Házfal ássással mindig csak a legutolsó kapucetyárok foglalkoztak. A csendőrök szuronya láttára, gyáván viselkedett. Azok lába elé vetette magát, s úgy könyörgött az életéért.

Úgy látszik, a régi betyárokkal a virtus is elfogyott...

Dobó-jubileum és Gárdonyi-ünnep Egerben

Eger idegenforgalma évről évre menetrendszerűen ismétlődik. A hősi helytállás, a hazafiság évszázadok óta magával ragadó emberi példája — a közvetítő Gárdonyi kiemelkedő szerepét talán hangsúlyozni is fölösleges — százezreket zárandokoltat ide minden esztendőben. Májusban összesen 65 ezer látogatója volt a várnak.

Az idei tervekben két jelentős egri ünnep is szerepel. A szocialista hazafiság ismétlődő demonstrációja most a hős várkapitány, Dobó István halálának 400. évfordulójához kötődik. Fiatalok, neves írók és művészek részvételére egyaránt számítanak a szervezők.

Fiatalok tömeges részvétele várható Gárdonyi Géza halála 50. évfordulóján is, október 30-án. A rendezők meghívják minden Gárdonyi nevét viselő intézmény — színház, könyvtár, iskola, kollégium, művelődési ház, termelőszövetkezet stb. — fiataljait, és várják azoknak a falvaknak, városoknak a küldöttségét is, amelyek kapcsolatban voltak a későbbi „egri remetével”.

A Gárdonyi-évfordulón a Magyar Irodalomtörténeti Társaság tudományos ülésszakot tart — ugyancsak Egerben. Az író életművel foglalkozó kutatók, irodalomtörténészek és a téma iránt egyébként is érdeklődők vesznek részt az ülésen. Alkalmat találnak a feldolgozandó témák sokasága között arra is, hogy a legújabb titkosírással rótt följegyzések tartalmáról is tájékozódhassanak a kutatók.

Gárdonyi neve Szegedhez is kapcsolódik: természetesen, hogy az általános érdeklődés mellett külön is kíváncsiskodtunk az inkább csak pörös vonatkozásából ismert titkosírásról. Dr. Korompai János muzeológus elmondta kérésünkre, hogy Gárdonyi életének, világnézetének és írói munkamódszerének teljes megismeréséhez bőséges adatokat szolgáltatnak a kiállító számára sokáig ismeretlen titkos jelekkel rótt följegyzések. A nagy életmű epizódjai mellett bepillantást engednek a kor szokásaiba, a korabeli kulturális élet jelentős eseményeibe is.

Véleménye szerint több oka lehetett Gárdonyinak, hogy naplóját általa tibeti írásnak nevezett, maga szerkesztette jelekkel írja. Viszszavonultsága, rejtőzködő zárkózottsága az egyik ok. Ugyanaz az érzés, amelyik a város legszélső házát választotta vele lakóhelyül. A másik ok tréfásanál hajlandóságában keresendő — mondta a kutató. Jó tréfa-

nak tarthatta olyat írni, amit rajta kívül senki nem tud elolvasni. Legalább ennyire közrejátszhatott az a körülmény is, hogy igen praktikus gyorsírási rendszert sikerült összeállítania. A megfejtést a tündöklően tiszta, világos stílusában íródott, Közérthető írásra fordítva 1129 gépielt oldalt tesz ki a gazdag anyag. Remélhetőleg nem sokára könyv alakban is megjelenik.

H. D.

Titokzatos történet

A titokzatos történet szereplői: egy egyéves kislány, az édesanyja, annak egy barátja, aki a történetben a Piroksa nevet kapta. Ők három utazni indultak, meghozza buszon, nem számolva semmiféle titokkal, mely az úton, sőt, az út előtt rájuk leselkedik. Korán felkeltek, és a buszmegállóhoz indultak. Nemsokára beszállhatunk, gondolta Piroksa, és aggódva várta, mikor kezd el éhes lenni a gyerek, és a reggeliért kiabálni. A gyerekek azonban csak a buszokat és a gyülekező utasokat figyelte nagy érdeklődéssel. Az utasok rendben kezdtek sorbaállni, mert messze ment ez a busz a szép vasárnap reggelén, és senki nem akarta végigállni az utat.

Vártak türelmesen, ismerve a buszközlekedés precíz mivoltát, a sofőrök és kalauzok készségét és a forgalomirányító felelősségteljes munkáját. 7-kor indul a busz, gondolták, már csak pár perc van hátra. Eltelt a pár perc, a busz azonban nem jelentkezett. Biztos egy kis késés, tűnődött Piroksa, és próbált úgy állni, hogy a gyerekek fejét ne érje a már korra reggel is forró nap. Csak kellett tartani ezt a gyereket, úgy mint a többi, hiszen ki volna olyan szívtelen, hogy a földre tegyen egy apróságot. Mert bizony kezdett tömeg lenni, és egyre többen kezdtek érdeklődni: „Tessék mondani, ez a busz nem 7-kor indul?” De igen, hangzott a felvilágosítás, ekkor már fél nyolc volt. Ekkor Piroksa átadta a gyermeket jogos tulajdonosának, az édesanyjának, elvette tőle a csomagokat, és felelőtlenül a földre tette, majd elhatározta, hogy a titok végére jár. Nemcsak az volt titokzatos, hogy miért nem indul a busz, hanem az is, hogy nem messze tőlük miért próbálja több kalauz a busz ajtaját a sarkalnál leemelni. Rögtön fogadásokat kötöttek az utasok: a kalauzt elrabolták, és hűségese dolgozó lévén, lenvelte a kulcsot, nehogy az ellenség kezébe kerüljön; mások szerint láthatatlan marslakók vették birtokukba a buszmegállót, és akaratátvitel segítségével teszik lehetetlenné az ajtó kinyitását, és így tovább. Piroksa azonban nem fogadott, hanem a forgalomirányító irodáját kereste fel. Udvariasan köszönt, mert jól tudta, hogy minden az első benyomástól függ, azután egy közömbös érdeklődő ravaszágával, iz-

gatottságát jól leplezve megkérdezte: Legyen szíves megmondani, mikor indul a 7 óras busz Zalaegerszegre? A forgalomirányító, tekintetét sötét szemüveggel rejtve titokzatosan azt felelte: Nem tudom, kérem. (Vajon miért nem, tűnődött el a most már kissé magas vérnyomással rendelkező Piroksa, és ha ő nem, akkor ki.) De nem adott hangot eme cinikus gondolatának, hanem viszszaeszközött a szökevény vérényomását és még mindig udvarias hangon azt mondta: az utasok között vannak gyerekek, idős emberek, akiknek nem tesz jót, ha sokkalig tartózkodnak a napon étlen-szomjan (és itt önző módon barátnője gyermekére gondolt, akit csak úgy, viszonylag nyugodt körülmények között lehet etetni), szeretném mégis tudni, hogy várjunk-e egyáltalán, és ha igen, meddig. Nem tudom, ismételte meg a rejtélyes forgalomirányító, mire Piroksa éktelen haragra gerjedt, de jólneveltsége még mindig tiltotta, hogy szavakba öntse érzéseit, ezért csak annyit mondott: Maguk az-

tán nagyon törődnek az utasokkal!

És mielőtt a forgalomirányító újra azt mondhatta volna: nem tudom, Piroksa otthagya, és visszament a tűző napra. Még negyed órát vártak, mire sikerült a buszról lefeszített ajtót visszatenni, és szerezni egy kalauzt egy másik járatról. Az már csak epizód a történetben, hogy a már nyitott buszba sem engedték beszállni az utasokat, de Piroksa barátja felháborodásában egyszerűen megszegte a parancsot, és felszállt, mire a többi utas is követte a példáját. (Csodálatos, de nem büntette meg őket senki.)

Az utasok közül még sokan vannak ma is, akik arra kíváncsiak: mi a forgalomirányító dolga, mikor indul a 7-es busz, ki a felelős, és így tovább. De mint a címben is jeleztük, titokzatos történetről van szó. Azért annyit elárulhatunk, hogy mindez 1972. június 4-én történt, Szegeden. A titok megfjtése már másokra vár, de nem kapnak érte jutalmat...

Bódis Klára

Repeta

Gusztáv napra a körorvosék rántott csirkével várták az állatorvosokat. A körorvosné rácsos linzert süttöt és vettek öt üveg Kinizsi sör. Cigaretta kétféle volt: Kossuth, meg Munkás!

Az előző évben került abba a faluba a körorvos, és ez volt az első Gusztáv nap. Csak az állatorvosokat hívták meg, akikkel egyébként kómaságban is voltak.

— Nahát — csapta össze kezét az állatorvosné éjféli után, amikor már szedelődözködtek —, istenien éreztük magunkat!

— Gusztikám — szorongatta a körorvos kezét az állatorvos —, Aladár napkor repétazunk!

Aladár napra az állatorvosék kacsát süttötek, háromféle torta került az asztalra, hús üveg sor és öt liter tokaji. A cigaretták mellett szivar is volt. Havanna.

— Gyújtás rá egy Havannára — kínálta a körorvost az állatorvos —, ilyen menü után ez illik!

A körorvos kivett egy Havannát, rágyújtott, és füstjében már a következő Gusztáv nap me-nüje kezdett kibontakozni. És mikor egy év múlva elérkezett, a következőkkel várták az állatorvosokat: liba, pulyka és fácánsült, hatféle ital, köztük két külföldi, az egyik francia pezsgő, és nyolcféle torta, meg különfajta mar-kolós sütemények.

A körorvos Gusztá vacsora után pipát nyomott az állatorvos Aladár kezébe.

— Füstöljünk egyet — mondta, és rámutatott a pipatőriumra, amit egy év alatt gyűjtött. — Azt választhatod, amelyik neked tetszik!

Az előszobában cigányzenekar zendített rá, az állatorvos megtömté a pipát, és füstjében már az Aladár nap körvonalai kezdtek előbontorodni.

Amikor is két sült malac piroslott a meglepett körorvosékra, torta hűszfélé volt, és a sok kisebb-nagyobb sütemény egy ládát töltött meg. Itálban Napóleon-konyak nyitotta a sort, de fölszolgálták kubai rumot, martinit és még vagy ötféle italkülönlegességből lehetett választani. Sörben csak kezet mostak vacsora előtt.

— Burnót! — tartotta a körorvos orra alá a szelencét az állatorvos. — Prúszköljünk, öregem, az egészségemre! De ha akarsz, ott van pipa, szivar, vagy kotorj bele valamelyik doboz külföldi cigarettába.

Népi táncosok sorjáztak be, és csárdást rop-tak, a külön erre a célra tákoltt dobogón.

A körorvos szippantott a burnótból, prúsz-szentése messze hangzott, és ebben a prúsz-szentésben benne csattant a fenyegetés is: No, várj csak, te lódoctor, jössz te még Gusztá napra! Mint ahogy mentek is egy év múlva! De már a kapuban földbe gyökerezett a lábuk! Egy akkora dicszót perzseltek az udvaron, hogy a hentes törpének látszott mellette. Falusi asz-szonyok kopaszították a tyúkokat, és a falusi vadásztársaság elnöke, a népboltvezető, nyolc-nyulat vonszolt maga után. Bent pedig egy olyan nagy tortát vakolt be éppen krémmel négy cukrász, hogy nyugodtan kiadhatták volna kollégiumnak tanyasi gyerekek számára.

— Istenem! — jajdult fel az állatorvosné az irigységtől. S mintha ez lett volna a jel: tíz ágyulóvész dördült, majd az egybegyűlte el-einekelték a Himnuszt.

— Az anyád! — vakarta a fejét az állatorvos. — Ne gondold, hogy csak neked telik ilyesmire, te böllér! Lesz még Aladár nap is! És valóban lón Aladár nap is!

Tűzoltózenekar fogadta az érkező körorvos-ékat, majd fehérruhás lányok gurították elé-jük a bordó bársonyszőnyeget. És amikor azon végigbotladoztak, a meglepetéstől távta ma-radt a szájuk.

Az udvar közepén egykedvű beletörődéssel egy ökröz evgett nyáron. Hatalmas ökröz volt, az előző évben első díjat nyert a mezőgazda-sági kiállításon.

— Ne azt bámuljátok! — üvöltötte túl a hatalmas zenebonát az állatorvos. — Felfelé nézzetek!

A körorvosék felfelé néztek. Fölöttük a ma-gasban kivilágított repülőgépek köröztek a fe-bruári sötétben, majd szép lassan betűkké ren-deződtek, és az ámuló körorvosék ezt a szót olvashatták: ALADÁR.

— Nem baj — szorította össze a fogát a kör-orvos —, a következő Gusztáv napig még van egy évem! Esküszöm, ezek a bitangok szívszél-űdést kapnak a meglepetéstől!

A faluban úgy sutlóják, Afrikába készü-l elefántvadászatra, és ha már ott van, hoz né-vány struccotjást is! Elefántpörkölttel akarja meglepni az állatorvosékat, és strucctojásból készítenek majd tojáslikört, de hogy még mi-lyen meglepetések lesznek, az egyelőre titok!

Egy azonban biztos, hogy ki fognak tenni magukért! Ha belegebednek, akkor is!

Tóth-Máthé Miklós